

UDC: 821.133.1-1/2'06.09(493)Вергарн:811.162.1'255.4

ПОЛЬСЬКИЙ ЕМІЛЬ ВЕРГАРН (ДО ІСТОРІЇ БЕЛЬГІЙСЬКО-ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ)

Ярема Кравець

Кандидат філологічних наук, доцент,
Кафедра світової літератури,
Львівський національний університет імені Івана Франка (УКРАЇНА),
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1,
e-mail: yremakravets@gmail.com

РЕФЕРАТ

У статті розглядається історія рецензії та перекладання поезії і драматургії бельгійського французькомовного письменника Еміля Вергарна (1855-1916) польськими літераторами і перекладачами кінця XIX- першої половини XX ст. *Метою* статті є панорамне висвітлення важливіших епізодів критичного прочитання та інтерпретації літературної спадщини класика бельгійської літератури через акцентування на важливіших підставових проблемах його творчості. *Дослідницька методика*. У статті використовується системний підхід із застосуванням історико-літературознавчого, генетичного та порівняльного методів. На основі цих методів було з'ясовано історію входження окремих зразків поезії та драматургії Еміля Вергарна у польське красне письменство, уточнено причини, що спонукали до зацікавлення конкретними художніми текстами. *Результати*. У дослідженні подано історію польського прочитання окремих творів із поетичної і драматургійної спадщини Еміля Вергарна за період з 1896 р. до 30-х рр. XX ст. Говориться також про висвітлення творчості бельгійського поета на сторінках польської періодики зазначеного періоду, зокрема про її прочитання українськими літераторами І. Франком, В. Стефаником, Б.-І. Антоничем. *Наукова новизна*. Стаття є першою студією в українському літературознавстві про історію польського прочитання поетичної і драматургійної спадщини Еміля Вергарна; окремі елементи цієї проблеми були висвітлені у монографічному дослідженні про перегуки поетичної спадщини бельгійського поета у творчості І. Франка, В. Стефаника та Б.-І. Антонича. Вагомим є акцентування на тій ролі, яку відіграли польські періодичні видання зазначеного періоду для пізнання українськими письменниками Галичини творчості Е. Вергарна. *Практична вартість*. Стаття може стати підґрунтям для глибшого прочитання спадщини видатного бельгійського французькомовного поета, пізнання його поезики в теоретичному і перекладознавчому аспектах.

Ключові слова: історико-літературознавчий, генетичний і порівняльний методи, Еміль Вергарн, польське красне письменство, переклад, періодика, Іван Франко, Василь Стефаник, Богдан-Ігор Антонич.

THE POLISH EMILE VERHAEREN (TOWARDS THE HISTORY OF BELGIAN-POLISH-UKRAINIAN LITERARY RELATIONS)

Yarema Kravets'

Ph. D. of Philology, Assistant Professor,
Department of World Literature,
Ivan Franko National University of Lviv (UKRAINE),
79000, Lviv, 1, Universytetska str.,
e-mail: yremakravets@gmail.com

ABSTRACT

The article deals with the history of reception and translation of the poetry and dramaturgy of the Belgian francophone writer Emile Verhaeren (1855-1916) by Polish littérateurs and translators of the late 19th – first half of the 20th cc. The paper *aims* at the panoramic coverage of major episodes in the critical reading and interpretation of the literary heritage of the classic of Belgian literature via focusing on the more important underlying issues in his works. *Research methodology*. The article applies a systematic approach with the use of

literary-historical, genetic, and comparative methods. Based on these methods, the paper clarifies the history of some examples of poetry and dramaturgy by Emile Verhaeren entering Polish belles-lettres, and specifies the reasons having prompted the interest in particular literary-artistic texts. **Results.** The study presents the history of the reading in Polish of particular works from Emile Verhaeren's poetic and dramaturgic heritage (1896 till the 1930s). Mention is also made about covering the Belgian poet's works in the pages of Polish periodicals dating to that period, especially its reading by the Ukrainian writers I. Franko, V. Stefanyk, B.-I. Antonych. **Scientific novelty.** The article is the pioneering, in Ukrainian literary studies, research on the history of the Polish reading into Emile Verhaeren's poetic and dramaturgy heritage; some elements of this problem having been covered in the monograph study on the Belgian poet's poetic heritage reverberating in the works by I. Franko, V. Stefanyk, B.-I. Antonych. It is important to emphasize the role played by the Polish periodicals of that time for the Ukrainian writers in Galicia getting to know E. Verhaeren's writings. **Practical value.** The article can be a basis for a deeper reading into the heritage of the outstanding Francophone Belgian poet, cognition of his poetics in theoretical and translation studies aspects.

Key words: literary-historical, genetic and comparative methods, Emile Verhaeren, Polish belles-lettres, translation, periodicals, Ivan Franko, Vasyly' Stefanyk, B.-I. Antonych.

Світова Вергарніана знає декілька бібліографічних видань, у яких трактується входження видатного бельгійського французькомовного поета у ту чи іншу національну літературу. Варто згадати кандидатські дисертації А. Гаспаряна «Верхарн в Арменії» (Єреван, 1972), М. Мислякової «Верхарн в Росії» (Москва, 1976). Існують окремі наукові праці про історію перекладання творчості бельгійського поета в Польщі [1], Чехії [5; 6]. Ще за життя поета з'являються критичні статті і публіцистика, присвячені його творчості в Берліні (Die Lyrick des E. Verhaeren, 1908), в Лондоні (Studies in foreign literature, 1899), в Іспанії (España Negra, 1899).

У цьому списку маємо і видання «Український Еміль Вергарн (Критика, перегуки, переклади)», що з'явилося 2016 року [12], а також бібліографічний покажчик «Українсько-бельгійські літературні зв'язки, 1870–2008», виданий 2010 року національною бібліотекою ім. В. Вернадського та Львівським національним університетом імені Івана Франка.

Перший польський переклад вірша Е. Вергарна датується 1896 роком; згодом поет широко вивчається і досліджується польською критикою, перекладається такими відомими поетами, як Леопольд Стафф, Марія Домбровска, Юліан Тувім. Більшість тих перекладів з'явилися не тільки в газетах і журналах Варшави, Кракова, Познані, але й у Львові, причому ще за життя Івана Франка. Доречно згадати тут статтю І. Франка «Доповіді Міріама», друковану на сторінках львівської газети «Kurjer Lwowski» (1894, № 52, 21 лютого), в якій Каменяр відгукнувся на лекції Зенона Пшесмицького, читані у Львові і присвячені чільнішим бельгійським поетам. Польський лектор, як знаємо, взявся вивчати творчість бельгійського поета з 1891 року. Обширніша, порівняно з іншими бельгійськими поетами, характеристика творчого доробку Е. Вергарна у відгуку Івана Франка свідчила про те, що український поет не лишився байдужим до творчості одного з найвідоміших на той час бельгійських поетів – автора близько десяти поетичних добірок. Написане Е. Вергарном певним чином зацікавило І. Франка, однак український поет нічого з Е. Вергарна не перекладатиме, більше не згадуватиме про нього жодним словом. Ні в задумові

майбутньої антології світової поезії, ні взагалі в перекладацькій і літературознавчій практиці Івана Франка місця для Е. Вергарна не знайшлося.

Діставши поверхову та опосередковану інформацію про творчість бельгійських поетів взагалі (у своїй статті І. Франко це зазначив), Каменяр виробив певний стереотип ідейно-художньої спрямованості і щодо творчості Е. Вергарна. Не відмовляючи йому у майстерності під час змалювання яскравих картин «поглинання містом форм фізичного життя» [4, с. 117], І. Франко, однак, не побачив в його особі поета, близького власним ідеалам. Іван Франко особливо акцентував на тій ознаці нових бельгійських поетів, на якій наголосив З. Пшесмицкий, – «їхня ненависть до суспільства та безмежний егоїзм». І. Франко називав таке почуття «хворобливим та безініціативним» [4, с. 120].

І все ж Е. Вергарн єдиний із тогочасних бельгійських поетів сягнув рівня естетичних вимог І. Франка, виступивши із програмними поетичними циклами «Буремні сили» (1902), «Перша ніжність» (1904), «Безмежне сяйво» (1906), «Величні ритми» (1910), ліричною трилогією «Години» (1896–1911), проблематично і настроєво співзвучною «Зів'ялому листю» І. Франка.

Дуже близький Е. Вергарнові демократичним спрямуванням поезії, її поглядом у майбутнє, закликами до єднання людей, а крім того, глибоким розумінням взаємовідносин митця з народом, вагомості художнього слова для формування особистості, І. Франко все ж не повважав творчість Е. Вергарна тим культурним здобутком іншого народу, який треба присвоїти рідному слову. Безкомпромісний у своїх судженнях та оцінці літературних явищ, І. Франко не міг вибачити новим бельгійським поетам, а, отже, і Е. Вергарнові, їхніх ідейно-політичних хитань. Тонкий знавець і глибокий поціновувач світової літератури Іван Франко не побачив великого майстра бельгійської поезії. Доповідь З. Пшесмицкого наклала негативний відбиток на сприйняття творчості Е. Вергарна, від якого І. Франко так і не звільнився.

У дослідженні «Моріс Метерлінк і його місце в сучасній бельгійській поезії», надрукованому 1891 року у 4 річнику Краківського журналу «Świat», Зенон Пшесмицкий торкнувся між іншим малярських тенденцій творів Еміля Вергарна, що було, як видається, першою згадкою про бельгійського поета у польській критиці. Уже через два роки маємо коротку інформацію та інтерпретацію циклу «Фламандські малюнки», «Ченці», «Вечори», «Розгроми» і короткий виклад прози «Спогади» у публікації «Еміль Вергарн» авторства Аделі Зільберштайнової на сторінках варшавського журналу «Przegląd Tygodniowy».

1898 року друкується перший польський переклад вірша Е. Вергарна «Похід» («Odjazd»), здійснений Антонієм Ленге і надрукований на сторінках краківського журналу «Życie». Перекладач того ж року публікує вергарновий вірш «Перевізник», помістивши обидва переклади наступного року на сторінках «Gazety Polskiej».

У подальші роки, аж до початку другої світової війни, з'являються щорічні публікації перекладів віршів бельгійського поета, здійснені великою кількістю перекладачів, – одні з них задекларували себе і як автори коротких досліджень про творчість Еміля Вергарна, інші ж обмежувалися лише пере-

кладом його віршів – як-от Марія Марковска, перша перекладачка «Зорей» бельгійського поета і драматурга.

Серед перекладачів поезії Е. Вергарна бачимо тих інтерпретаторів, яким належать лише епізодичні переклади, як і тих, хто упродовж десяти-двадцяти років був популяризатором творчості поета ще за його життя, а також після його трагічного відходу 27 листопада 1916 року на вокзалі в м. Руан.

Варто тут насамперед згадати класиків польської літератури, у творчості яких поетична спадщина Еміля Вергарна посіла неабияке місце, – Марія Домбровска, Юліан Тувім, Едвард Порембович, Леопольд Стафф, який, як зазначає польська критика, зближується з Е. Вергарном та його сільськими віршами своєю добіркою «Сільські стежки» («Польові стежки»). Але прерогатива у тлумаченні вергарнових віршів польською мовою належить, безумовно, Казим'єжу Люцену Рихловському, який дебютував перекладом вергарнової поезії 1906 року на сторінках львівського журналу «Nasz Kraj» – віршами «Повернення ченців» (добрірка «Ченці») та «Листопад» (добрірка «Виноград на стінах»). Перекладач не полишав читання вергарнової поезії до 1935 року, переклавши майже сорок віршів бельгійського поета, зокрема велику кількість віршів із ліричної трилогії «Години». Свої переклади Казим'єж Люцен Рихловські друкував на сторінках вже згаданого журналу «Nasz Kraj», а також «Lamus», «Gazeta Poranna», «Gazeta Wieczorna», «Słowo Polskie», «Kurjer Literacko Naukowy» (Kraków-Lwów). Серед інших перекладачів (а їх майже п'ятдесят) бачимо таких, як: Ігнаці Матушевські (Ignacy Matuszewski), поетка Зузанна Александра (Zuzanna Alexandra), критик Влодзімеж Слободнік (Włodzimierz Słobodnik), Філіп Візе Казим'єж (Filip Wize Kazimierz), Ян П'єтрицькі (Jan Pietrycki), Адам Важик (Adam Ważyk), Чеслав Ястжебец Козловські (Chesław Jastrzębiec-Kozłowski).

Загалом маємо додаткові 84 вірші поета, які разом із попередньо згаданими ілюструють усю творчу спадщину Еміля Вергарна. Слід зауважити ще одну особливість: серед перекладачів бельгійського поета виступали і польські поети, і критики – літературознавці – поетеса-перекладачка семи віршів Е. Вергарна Зузанна Александра (псевдонім Рабека), критик Марія Гросек-Корицка, перекладачка шести віршів поета. Переклади поезії Еміля Вергарна були надруковані в окремих періодичних виданнях Варшави, Кракова, Познані, Любліна і Катовіц; велика кількість у періодичних виданнях Львова, починаючи з 1906 року (журнал «Nasz Kraj») перекладом вірша «Діана» (пер. Теодора Мешовського) і закінчуючи 1935 роком, перекладом вірша «У світ» із циклу «La multiple splendeur» (французька назва вірша «Plus loin que les gares, le soir») (перекладач Казим'єж Рихловські), надрукованим у краківсько-львівському виданні «Kurjer Literacko Naukowy», що був додатком до тижневика «Kurjer Powszechny».

Критичне прочитання творчості Еміля Вергарна розпочинається 1893 року згаданою вже інформацією Аделі Зільберштайнової. З 1904 року бачимо повніші дослідження вергарнового вірша як-от у журналі «Prawda» авторства Збігнева Бродського. Критик зосередив свою увагу на вияві енергії у творах Еміля Вергарна, досліджуючи цей феномен у хронологічному порядку: найбільшим виявом цього є прагнення до незламної волі. Виразниками такої енергії і волі,

пише критик, у віршах поета були ченці, коваль, трибун, банкір, тиран. Конкретність і колорит «візій» та галюцинацій поет бере з найближчого оточення – насамперед це були барви Рубенса з його радістю тіла, задоволенням від глибокого дихання та міцного просування землею. А далі ті барви стираються і ніколи більше не повернуться до колишнього спокою.

В окремих критичних дослідженнях того часу говорилося і про еволюцію Вергарна, пов'язану з окремими біографічними факторами, а особливо із суспільною діяльністю. Цікавими були і спроби порівняльного вивчення добірок поета «Міста-спрути» і «Примарні села» у їх прочитанні з поезією Яна Каспровича.

Один із тогочасних критиків писав 1905 року: *«Кілька років тому я вперше прочитав в експресивному і гарному перекладі вірш „Перевізник” із циклу „Примарні села”. Не годен забути враження великої зібраної сили, енергії митця, яка відчутна вже при першому прочитанні поеми <...> Відтепер кожен новий переклад, а особливо кожен новий том автора „Міста-спрути” був для нас подією»* [22, с. 15].

Особливо варто наголосити на короткій презентації у варшавській газеті «Głos» драми Е. Вергарна «Зорі». К. Радославські подавав рецензію на переклад драми, зроблений М. Марковскою; цікавою була і ще одна рецензія на цю драму авторства Теодора Меновського: *«Автор віддав у драмі свій талант служінню ідеї і виявився у цім творі тенденційним. Драма сповнена довгих і сентиментальних декламацій, у ній бракує докладного змалювання характерів і докладного підтвердження усіх змін драматичного дійства. У сценічності, однак, авторові дорікати не випадає»* [13, с. 64].

Попередня рецензія була більш вимогливою, як і характеристика головного героя Ереньяна. Характером цієї постаті, зведенням народу до апокаліптичної істоти драма є суто міщанською. У драмі багато незрозумілого, штучного: *«Антагонізм між вождем і натовпом вирішений в міщанській натурі. Натовпові, який у щоденному житті був позбавлений будь-якої солідарності, будь-якої спільної свідомості, будь-якої спільної ідеї, поява у якійсь хвилині усіх тих властивостей у хвилини пориву видається якимсь чудом і вигадкою»* [17, с. 327].

Однак, зазначає автор рецензії, кожен твір слід судити не з морального, не з педагогічного, а тільки з мистецького погляду. Під мистецьким поглядом драма має декілька гарних декламаційних і символічних фрагментів, скажімо сцена смерті старого П'єра Ереньяна. Щодо персонажів, жоден із них не створений із тіла і крові, навіть головний герой, а інші змальовані схематично, відповідно до потреб автора.

Особливої уваги вартують три критичні есеї, присвячені поезії Еміля Вергарна: Ян Шарота (Jan Szarota). *Poezja francuska ostatnich lat dwudziestopięciu*. Emil Verhaeren. («Krytyka», Kraków, 1907); Вацлав Морачевські (Wacław Moraczewski). *Emil Verhaeren* добірка «Величне сяйво» (Париж, 1907), («Prawda», Warszawa, 1908); Мітковська Наталя (Mitkowska Natalia). *Emil Verhaeren* у тижневику «Literatura i Sztuka» додатку до варшавської «Nowej Gazety» (1910).

У праці Яна Шароти маємо дослідження творчості Вергарна під особливим кутом зору – суспільно-етичним. Розглядається трилогія («Примарні села», «Міста-спрути», драма «Зорі»), яка відтворює могутню сучасну боротьбу, що вийшла далеко за межі старої Європи. Йдеться про війну двох світів, двох абсолютно різних форм суспільного порядку – і власності особистої, і власності загальної. Автор дослідження вдало показав, що Вергарн не ізолювався у тісному колі естетично-літературних зацікавлень, не обмежився вузькою партійною приналежністю чи винятковістю свого народу; окремі особистості він підносить до значення символів, розширюючи горизонт своєї малої вітчизни. *«Оригінальність Вергарна полягає у ферментуванні великої творчої уяви, яка підхоплює образи і слова, гублячи по дорозі дієслова, прислівники, іменники, розширюючи стіни і границі форми»* [21, с. 529].

У праці про «Величне сьайво» Е. Вергарна Вацлав Морачевскі проводив паралелі між бельгійським поетом і В. Вітманом: *«Волт Вітмен є дитиною свого покоління, його захоплює і зачаровує все те, що існує. Вергарн знає усе минуле людства, а для сучасності має і різке звинувачення, і похмурі слова. Та все ж таки попри усе це він не позбавлений захоплення, через фабричний дим, через важкі пласти землі бачить зорі, а кожна зоря відповідає людській душі. Для середніх віків Волт Вітман має поблажливий усміх, а Вергарн найгірніше захоплення. Для сучасного життя спокійний американець має цілу погоду своєї величної душі, а Вергарн мучиться суспільним життям, знає біль і розпач; і, можливо, тому нас зрушує більше. Тим треба захоплюватися як наймудрішою, найкращою людиною, а цьому треба співчувати»* [16, с. 142]. Критик також зазначав містицизм і сентименталізм бельгійської літератури, які значно відрізняли її від сучасної французької літератури.

Третя критична розвідка належала Наталії Мітковській, авторці двох перекладених віршів бельгійського поета. Есей цікавий життєписом Еміля Вергарна, пов'язаним із його студентською публіцистичною діяльністю у Лувені, культурною атмосферою товариства «Молода Бельгія», а також і подальшою громадянською діяльністю бельгійського поета. Презентуючи життєвий шлях поета пов'язаний із хронологічною характеристикою його добірок, авторка вважає ключовою для розвитку поета «лондонську трилогію» – «Вечори», «Розгроми», «Чорні смолоскипи», в якій якраз формується вергарнівська мова, з'являється його гарячковий символізм. Зникають гарячі барви, образи веселого життя, в яких переважали скарлати, золото й сапфір, *«ми входимо у світ галюцинацій, сонних візій і втоми – мовний образ і форма зливаються у єдність грози і громів. А звідси твори у своїй більшості написані вільним віршем»* [14, с. 3]. Авторка скрушно говорила про давнішу і теперішню популярність поета у Німеччині на відміну од власного краю та Франції; подавала цікаві паралелі поетичної творчості Еміля Вергарна із Яном Каспровичем, Ропсом, Гофманом, Едгаром По, Ш. Бодлером та ін. [15, с. 4]

Стосовно згаданої студії Вацлава Морачевського, цікаво нагадати про одну із сторінок бельгійсько-польсько-українських взаємин, а саме перебування у Кракові (з 1892 року) молодого Василя Стефаника (1878–1936), майбутнього українського письменника. В. Стефаник, безперечно, чув ім'я Е. Вергарна та й,

очевидно, був присутній на тих засіданнях літературного гуртка польських студентів, під час якого говорилося про творчість відомого на той час у Європі бельгійського письменника; 4 грудня 1893 року в листі до свого друга Л. В. Бачинського В. Стефанік писав: «... по 7 год. сиджу між мерцями, потім спасаю мир політикою, етикою (Спенсера, Золя, Дюма), бігаю по всяких kólkach literackich» [20, с. 27]. Роки навчання в Кракові були для молодого Стефаніка справжніми університетами пізнання світової культури. В. Стефанік, крім того, підтримує тісні контакти з родиною Морачевських, які повернувшись із Цюриха, привезли з собою велику бібліотеку новинок європейської літератури; вони певним чином займались літературним вихованням українського письменника («я від них користувався широким європеїзмом. Вони ж і мали на університет і на мене глибокий вплив») [19, с. 17].

За свідченням письменника, він добре знався із польськими поетами, зокрема Ст. Пшибишевським, Владиславом Орканом, а з Виспянським, Каспаровичем і Тетмайєром «сходився в редакції». Саме в журналі «Życie» 1898 року друкувалися два перші польські переклади віршів Е. Вергарна «Le départ» з циклу «Les flambeaux noirs» і «Les cordiers» з циклу «Les villages illusoires» у перекладі А. Ланге. Ці переклади були поміщені в журналі, в якому В. Морачевські майже в той самий час писав про творчість Василя Стефаніка. Згодом В. Морачевські надрукує (спочатку в Парижі 1907 року), а згодом у варшавській «Правді» (1908 року) обширну статтю «E. Verhaeren. La multiple spendeur».

Обидва письменники (В. Стефанік і Е. Вергарн) дуже близькі насамперед проблематикою своїх творів. Як і в бельгійського поета, у В. Стефаніка ті ж категорії нових суспільних відносин виростають в подібні образи-символи, набираючи особливого емоційного та понятійного значення; велике місто, залізниця (колія), відхід з села (еміграція), новий світ, натовц. У ранній творчості В. Стефанік категорично нещадно і негативно ставиться до капіталістичного міста, бачачи в ньому не тільки причину зубожіння селян та їх масового відходу на еміграцію, але й джерело всіх пороків з ним пов'язаних – злиднів, насильства, солдатчини, проституції тощо. (Вважаємо не досить аргументованими твердження Л. Гранички про те, що «не видно в Стефаніковому селі якогось окремого ворожого тону до міста» [10, с. 48]). Вже в новелі «Палій» (1900), в якій письменник малює «сільського пролетаря», маємо образ міста схожий на місто у вірші «Похід» з урбаністичного циклу Е. Вергарна: «Може мав шістнайцять літ як ішов зі свого села <...>. Минув сільські поля, поминув ще два села і з горба побачив місто, що вилискувалося проти сонця, як змій блискучий». Пор. у Вергарна: «Велике місто марев і облуд з заліза і мarmуру, і в сяйві золотім, Мов спрут» (вірш «Похід», пер. М. Терещенка). У 30-х роках ХХ ст. художник Л. Левицький, малюючи картину сучасного міста, зобразив його в образі павука, що висмоктує життєдайні сили із своїх жертв.

Маємо ще декілька критичних опрацювань творчості бельгійського поета у 1913–1926 роках Юліуша Кадена (Бандровського) про добірку поета «Хвилювання ланів», в якій автор найголовнішим елементом добірки вважає втілений патріотизм. Цікавими дослідник бачить діалоги селян, в яких, однак, відчувається заздалегідь задумана теза, так ніби-то їхні відповіді були попередньо

підготовані, отже, існує у них якась попередня педагогічна мета («*Так ніби-то задалегідь пильнували за тим, що мають сказати*»). Розмовляючи, селяни скаржаться на міста, на машини і на військо. А сам, поет, який здавалося б хоче зберегти об'єктивність, беспорядно мовчить, або висловлює нетерпіння, розбиває рими, перериває ритми, сам встряває у розмови. Читач переконується: там, де люди послуговуються однією мовою, а література іншою – діалогу нема: «*Вергарн дозрів до такого рівня, так пройнявся проблемами своєї землі, що охоплює в собі найрізноманітніші світогляди, віру у невіру, трагічність з надією, як і належить поетові, який є синтезом свого народу, плодом багаточисленних терпінь, радостей, зусиль і помилок*» [11, с. 247].

1917 року бачимо публікацію Здзіслава Дітеля (Zdzisława Dytęła) «Emil Verhaeren» у варшавському журналі «Pro Arte et Studio». Як зазначала критика, автор публікації спробував подати важливіші фази із життя і творчості Вергарна: юнацьке захоплення життям і паралельно з цим звеличення готичного середньовіччя знаходять свій вираз у «*спогляданні чисто зовнішніх виявів життя*» (автор зіставляє «Les Flamandes» із полотнами Рубенса, Йорданса, Брейгеля і «Les Moines» із малярством Ван Ейка і Мемлінга).

Психічна хвороба спричинила те, що «*поет потрапив у настрій самотнього терпіння, став заглиблюватися в уявні розпачливі візії та болі, уявляючи собі їх так, як уявляв перед тим розкіш і насолоди*» [2, с. 4]. Цей етап позначився боротьбою за нову форму: постають картини великоміського життя та епопея Фландрії. Нова форма є результатом повернення поета до життя і опрацювання власної філософії, яка «*подавала всесвіт як гармонію поєднання зовнішніх і внутрішніх виявів*». Опис стає активнішим, поет дає апробацію синтезу епохи. «*Сучасна ідеологія, концепція суспільного устрою, невблаганна боротьба промисловості і рільництва, притягальна сила великих міст, злидні емігрантів, здобутки реальності і філософії, і врешті нові вияви в літературі та малярстві відбуваються в них спочатку тьмяно і невпевнено, а далі усе відважніше і виразніше, і врешті із ентузіастичним захопленням. Лірика Вергарна є символом Європи кінця минулого і початку теперішнього століття, і стає розділом „поетичної енциклопедії” нашої епохи, яка дає нам докладний, хоча індивідуально сприйнятий, образ психічної і розумової атмосфери нашого світу на переломі ХХ ст.*» [2, с. 8].

Не менш цікавим був і реферат Зигмунта Залеского (Zygmunt Zaleski) «Nommage polonais à Verhaeren» («Польська шана Вергарнові»), виголошений 25 лютого 1917 року у Парижі на вечорі, присвяченому пам'яті Г. Сенкевича та Е. Вергарна. Автор реферату говорив про подібність поезії Вергарна і Каспровича, одночасно наголошуючи на тім, що кожен із них мав різні джерела натхнення, але обидва вони прагнули до ліричного відтворення сучасного світу, характерні різномірною ритмікою вірша. Окрім того, у рефераті подавалися цитати з листа Е. Вергарна до К. Возніцкокого, в якому розповідалося про його враження від читання Міцкевича і Словацького, цитувалися відгуки про популярність Вергарна у Польщі порівняно із М. Метерлінком та Ж. Роденбахом, зауваження про польські переклади.

Привертає увагу і невелика стаття Юзефа Бродського «Poeta entuzjazmu Emil Verhaeren», надрукована 1924 року у варшавських «Wiadomościach Literackich», в якій особливий акцент зроблено на переході в поезії Е. Вергарна від «найбільш крайнього егоїзму до альтруїзму», на «Зорях» як славні містові та демократії. Пропонувався аналіз творів «Le monde», «La conquête», «Autour de ma maison» з огляду на вихваляння у них творчої думки і творчих змагань людини, ентузіазму праці, яка є «релігією спільноти», похвального життя і природи, що оточує людину.

Цікавою є також оцінка творчості Еміля Вергарна, яку знаходимо у досить обширній студії Марії Гросек-Корицької, однієї із перекладачів поезії видатного бельгійця, надрукованій 1924 року у виданні «Bluszcz».

Сповнена протиріч особистість Вергарна є репрезентативною для його покоління. Всесторонність таланту поета полягає в поєднанні позитивізму із символізмом, реалізму із фантастикою. Найкращі фантастичні твори Вергарна синтезують у символічний спосіб історію, героїчні часто безнадійні досягнення людства. До них належать «Дзвонар», який дзвонить на своїй вежі, охопленій пожежею, аж поки дзвін не звалиться разом із обвугленою белькою і не стане його могилою; а також і «Перевізник» [див.: 7, с. 502].

«Несправедливо вважали його за співця соціалізму. Він однаково з ентузіазмом поетизує людство і його тиранів – працю і золото, що його виснажує. Здається, навіть не знаєш, що ці два світи знаходяться у завзятій боротьбі на смерть і життя. Банкір, бізнесмен і фальшивий лідер партії, підступний лідер політики – холодний витязь капіталу – виснажені працею рибалки – корабельний машиніст – коваль – фабричні робітники і моряки – є для нього лише рівнозначними силами життя; його Величне сяйво, із співдіяльності яких, як із кривавої боротьби та повільного стирання, витворюється мозольний переможний Світанок Світу, вищий, ясніший, ближчий до Божества» [8, с. 583].

У своєму дослідженні авторка викладає спостереження, пов'язані із колористичними захопленнями поета, подає численні обширні цитати із творів Вергарна у своєму перекладі (найчастіше прозові) як пояснювальний матеріал для своїх тез.

1924 року можна визначити роком Польщі у справі пропаганди ліричної трилогії Еміля Вергарна: з'являється повне видання «Годин» в одному із варшавських видавництв – «Polska Agencja Wydawnicza Mieczysława Czerwińskiego». Невелика книжечка обсягом ста тридцяти чотирьох сторінок названа «Світлі години», з'явилася у перекладі Марії Гросек-Корицької одочасно авторки передмови до видання.

1926 року бачимо рецензію «Світлих годин» у перекладі Марії Гросек-Корицької, надруковану у «Gazeta Literacka»: *«У цьому циклі, що є „не найвищим епізодом, а найкраще опрацьованим, замкненим у собі”, поет, який є виразником сучасних спільних змін, зосереджується на спостереженні реакції власної душі»* [3, с. 2].

Колишне земне кохання стає «гіперболою вічних правд». У ліризмі «Світлих годин» звучить трагізм змін. Недосяжні формальні ефекти, ритмічні коли-

вання вільного вірша добре пристосовані до змісту, становлять для перекладача складні перешкоди, які він повинен подолати.

Вартує уваги невелика репліка Еміля Геннера 1924 року, поміщена у № 20 «Gazety Literackiej», присвячена «десятій річниці загибелі Еміля Вергарна»; автор говорить про урбаністичний характер творчості Е. Вергарна, який «полюшає символічну поезію на користь поезії громадянської», зазначає, що у Франції недостатньо розуміли його поезію, хоча він у наступній черзі після В. Гюго «велично володів образом, гіперболою, антитезою як *civis mundi*» [9, с. 2].

В окремих публікаціях подане порівняння поезії Еміля Вергарна із поезією С. Виспянського (проблематика суспільна і народна, «непоетичний» спосіб змалювання, еволюція обидвох поетів у напрямі суспільних інтересів. Обидва знаходили натхнення в родинній традиції, використовуючи її для створення міфів і легенд); Леопольда Стаффа (про «Польові стежки», сповнені безпосередніх ремінісценцій із сільських віршів Вергарна); Яна Каспровича (дослідження Зигмунда Залеского «Ян Каспрович» («Messenger Polonais», 1928)).

Ще одна літературознавча проблема дотична до теми цього дослідження – настроєва співзвучність вірша поета Богдана-Ігоря Антонича (1909–1937) віршеві видатного бельгійського поета Еміля Вергарна про що маємо низку переконливих авторитетних тверджень (Дм. Павличко, М. Ільницький, Лідія Стефановська, В. Назарук).

Можна визначити ті площини, в яких дослідники вбачають спорідненість антоничевого та вергарнівського віршів: площина філософська з усіма своїми виявами; площина урбаністична; площина стилєво-синтаксична.

У поезії Б.-І. Антонича виразно звучить німецький, англійський, американський контекст, а також контекст французький (Бодлер, Рембо) та бельгійський (Вергарн), а отже, як підкреслює В. Назарук, вияви кризи культури, атмосфери екзистенційної тривоги і неспокою щодо сучасної цивілізації, якій загрожує хаос і руйнування, врешті також клімат реальних політичних напружень і наростання загрози воєнної катастрофи.

Цікавим свідченням дотичним до цієї інформації є широка картина багатоаспектних зв'язків поета, яку окреслила Лідія Стефановська, авторка монографії «Антонич. Антиномій» (Київ, 2006), говорячи про «довгий список книг польських та інших європейських поетів у польському перекладі, що засвідчувало добру загальноєвропейську орієнтацію поета» [18, с. 7].

Український поет володів французькою мовою, читав наукові, мовознавчі та літературознавчі праці; у його списку художньої літератури та перекладів бачимо позицію «Miriam. U poetów (przekłady poezji francuskiej, belgijskiej i włoskiej XIX-ego wieku). Warszawa, 1921». Це саме той Міріам (Зенон Пшемисцкі), дві лекції якого слухав Іван Франко, подавши реферат «Доповіді Міріама», у першій частині якого говорив про бельгійську літературу. Галицький читач добре знав творчість Е. Вергарна: вірші бельгійського поета у 20–30-х роках багато друкувалися на сторінках польських журналів Варшави, Кракова («Tydzień Polski», «Przegląd Warszawski»), а також львівських – «Gazeta

Poranna», «Gazeta Wieczorna», «Słowo Polskie», «Przegląd Humanistyczny», «Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie».

Звертаючись до французькомовної праці польської дослідниці Софії-Ірен Калиновської «Декадентські мотиви у віршах Еміля Вергарна», в якій маємо, правда, деякі хибні характеристики поетичного слова бельгійського класика, можемо ідентифікувати низку ключових слів, що еднають поетичний світ Б.-І. Антонича та Еміля Вергарна: *вітер* як постійний атрибут, дійова особа поетики українського митця; *діалог із природою*, близький Е. Вергарнові, що вичитується в Антоничевій поезії; *образ міста*, ключового образу урбаністичної поезії Е. Вергарна, що приваблює Антонича багатогранністю звучання; трактування життя і поетичного слова, яким особливо яскраво виступає енергетизм поезії обидвох національних митців. Як і в Е. Вергарна, так і в Б.-І. Антонича вірші-леза схрещуються із громами, їхні слова «*осріблені в вогні*», перо «*дзвінке й крилате*» вітають життя, приймають ризик, небезпеку. Б.-І. Антонич, як і Е. Вергарн, співає хвалу життю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bańcer St. Materiały do recepcji Verhaerena w Polsce. *Przegląd humanistyczny*. 1967. No 4. S. 117–143.
2. Dytel Zd. Emil Verhaeren. *Pro Arte et Studio*. 1917. Z. 1. S. 3–8.
3. Feldhorn J. Erotyki Verhaerena. *Gazeta Literacka*. 1926. No 21. S. 2.
4. Франко І. Доповіді Міріама. *Зібр. творів у 50 т.* Київ: Наукова думка, 1981. Т. 29. С. 116–121.
5. Fryčer, J. (1957). *Czasopis pro moderni filologii*. 1957. S. 217–226.
6. Fryčer, J. (1957). *Czasopis pro moderni filologii*. 1960. S. 74–85.
7. Grossek-Korycka M. Emil Verhaeren. *Bluszcz*. 1924. No 30. S. 501–502.
8. Grossek-Korycka M. Emil Verhaeren. *Bluszcz*. 1924. No 34. S. 588.
9. Henner E. W dziesiątą rocznicę zgonu Emila Verhaerena. *Gazeta Literacka*. 1926. No 20. S. 2.
10. Граничка Л. Василь Стефаник. Літературна критика й дійсність. Львів, 1937. 52 с.
11. Kaden (Bandrowski) J. Falujące łany Verhaerena (Les blés mouvants. Paris, 1912). *Écho Literacko-Artystyczne*. 1913. No 2. S. 247.
12. Кравець Я. Український Еміль Вергарн (критика, перегуки, переклади). Львів: Тріада плюс, 2016. 344 с.
13. Mianowski T. Książki. E. Verhaeren. *Jutrznie*. Przekład Marii Markowskiej. Kraków, 1904. *Tydzień*. 1905. No 8. S. 64.
14. Miłkowska N. Emil Verhaeren. *Literatura i Sztuka dod. do Nowey Gazety*. 1910. No 20. S. 3.
15. Miłkowska N. Emil Verhaeren. *Literatura i Sztuka dod. do Nowey Gazety*. 1910. No 21. S. 3–4.
16. Moraczewski W. Emil Verhaeren. La multiple Splendeur. Paris, 1907. *Prawda*. 1908. No 12. S. 142.
17. Radosławski K. *Jutrznie*. Głos. 1905. No 22. S. 327–328.
18. Стефановська Л. Антонич. Антиномії. Київ, 2006. 312 с.
19. Стефаник В. Автобіографія. *Твори в 3-х т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1954. Т. 2. С. 9–21.
20. Стефаник В. Листи. *Твори в 3-х т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1954. Т. 3. 328 с.
21. Szarota J. Poezja francuska ostatnich lat dwudziestupięciu. Emil Verhaeren. *Krytyka*. 1907. Т. 1. No 6. S. 520–529.
22. Zaleski Z.-L. Hommage polonais à Verhaeren. Paris, 1917. 15 p.

REFERENCES

1. Bańcer, St. (1967), “Material on the reception of Verhaeren in Poland” [“Materiały do recepcji Verhaerena w Polsce”], *Przegląd humanistyczny*, No. 4, pp. 117-143. (in Polish).

2. Dytel, Zd. (1917), Emil Verhaeren, *Pro Arte et Studio*, not. 1, pp. 3-8. (in Polish).
3. Feldhorn, J. (1926), "The Erotics of Verhaeren" ["Erotyki Verhaerena"], *Gazeta Literacka*, No 21, p. 2. (in Polish).
4. Franko, I. (1981), "Miriam's reports", *Complete works in 50 vols.* Vol. 29 [Dopovidi Miriama, Zibrannia tvoriv u 50 t. T. 29], Naukova dumka, Kyiv, pp. 116-121. (in Ukrainian).
5. Fryčer, J. (1957), *Czasopis pro moderni filologii*, pp. 217-226. (in Czech).
6. Fryčer, J. (1960), *Czasopis pro moderni filologii*, pp. 74-85. (in Czech).
7. Grosseck-Korycka, M. (1924), "Emil Verhaeren", *Bluszcz*, No. 30, pp. 501-502. (in Polish).
8. Grosseck-Korycka, M. (1924), "Emil Verhaeren", *Bluszcz*, No. 34, p. 588. (in Polish).
9. Henner, E. (1926), "In the tenth anniversary of Emile Verhaeren's demise" [W dziesiątą rocznicę zgonu Emila Verhaerena], *Gazeta Literacka*, No. 20, p.2. (in Polish).
10. Hranychka, L. (1937), *Vasyl Stefanyk. Literary criticism and reality* [Vasyl Stefanyk. Literaturna krytyka y diisnist], Lviv, 52 p. (in Ukrainian).
11. Kaden (Bandrowski), J. (1913), "The Waving Fields of Verhaeren (Les blés mouvants. Paris, 1912)" [Falujące łany Verhaerena (Les blés mouvants. Paris, 1912)], *Écho Literacko-Artystyczne*, No. 2, p. 247. (in Polish).
12. Kravets', Ya. (2016), *The Ukrainian Emile Verhaeren (critique, reverberations, translation)* [Ukrainskyi Emil Verharn (krytyka, perehuky, pereklady)], Triada plus, Lviv, 344 p. (in Ukrainian).
13. Mianowski, T. (1905), "Books" ["Książki. E. Verhaeren. Jutrznie. Przekład Marii Markowskiej. Kraków, 1904"], *Tydzień*, No. 8, p. 64. (in Polish).
14. Miłkowska, N. (1910), "Emil Verhaeren", *Literatura i Sztuka dod. do Nowey Gazety*, No. 20, p. 3. (in Polish).
15. Miłkowska, N. (1910), "Emil Verhaeren", *Literatura i Sztuka dod. do Nowey Gazety*, No. 21, p. 3-4. (in Polish).
16. Moraczewski, W. (1908), "Emil Verhaeren. The Multiple Splendour. Paris, 1907", *Prawda*, No. 12, p. 142. (in French).
17. Radosławski, K. (1905), "The Dawn" [Jutrznie], *Głos*, No. 22, p. 327-328. (in Polish).
18. Stefanovska, L. (2006), *Antonych. Antinomies* [Antonych. Antynomii], Critics, Kyiv, 312 p. (in Ukrainian).
19. Stefanyk, V. (1954), "Autobiography", *Works in 3 vols.* Vol. 3 ["Avtobiohrafii", *Tvory v 3 t. T. 2*], Vydavnytstvo AN UkrSSR, Kyiv, pp. 9-21. (in Ukrainian).
20. Stefanyk, V. (1954), "Letters", *Works in 3 vols.* Vol. 3. ["Lysty", *Tvory v 3 t. T. 3*], Vydavnytstvo AN UkrSSR, Kyiv, 328 p. (in Ukrainian).
21. Szarota, J. (1907), "French poetry of the last twenty five years. Emile Verhaeren" [Poezja francuska ostatnich lat dwudziestupięciu. Emil Verhaeren], *Krytyka*, T. 1, No. 6, pp. 520-529. (in Polish).
22. Zaleski, Z.-L. (1917), "The Polish homage for Verhaeren" ["Hommage polonais à Verhaeren"], Printing House M. Flinikowski, Paris, 15 p. (in French).

